

לגעת בעבר

מבנים היסטוריים ורעידות אדמה

פדובה באיטליה, המובילה את פרויקט ניקר (Niker). פרויקט זה, ששותפה בו רשות העתיקות, עוסק בחקר ההשפעה של רעידות אדמה על מבנים היסטוריים, בחינת הדרכים לניתוח עמידותם של המבנים ומציאת פתרונות להגנה יעילה ולמזעור הנזקים.

ביום העיון ובסדנה הציגו מומחים בעלי שם את הידע ואת הניסיון הייחודי בנושא ניתוח העמידות של מבנים היסטוריים, הטיפול בהם וחיזוקם לפני רעידת אדמה. כמו כן, הוצגו טכניקות הסקירה, מיון הנזקים והחיזוקים הנדרשים לאחר רעידת אדמה. בהרצאות הוצגו דוגמאות למבנים שניזוקו ברעידות האדמה שאירעו בשנת 2009 באקווילה, איטליה, הניתוח ההנדסי שלהם ופתרונות לייצוב מבנים.

מיכאל כהן, מנהל פרויקטים בינלאומיים, מינהל שימור

[לפרטים על הסדנה ולצפייה במצגות ובתמונות מהסדנה לחץ כאן](#)

מיקומה של מדינת ישראל סמוך לשבר הסורי-אפריקני וניתוח אירועי העבר מצביעים על סבירות גבוהה לרעידות אדמה בעתיד. בזמן רעש אדמה עלולים להיפגע, בין היתר, נכסי המורשת התרבותית ומבנים היסטוריים. במדינת ישראל קיימים עשרות אלפי מבנים היסטוריים בערים ירושלים, עכו, חיפה, יפו, ועוד. הטיפול במבנים היסטוריים מחייב הכשרה הנדסית מתאימה. התקנים ומדרכי התקן הקיימים עוסקים בדרך כלל במבנים בעלי שלד מבטון מזוין, וחסרים בהם ההנחיות, הסטנדרטים והידע הייחודי הנדרש לטיפול במבנים היסטוריים, לפני רעידת אדמה ואחריה.

הסדנה שנערכה ב'בית המורים', ביה"ס החקלאי מקווה ישראל, בחודש דצמבר 2011 היא פרי יוזמה משותפת של הוועדה הבין משרדית להיערכות לרעידות אדמה; רשות העתיקות: מינהל השימור; איגוד המהנדסים לבנייה ותשתיות והפקולטה להנדסה אזרחית של אוניברסיטת

שונות

פעילות
חינוכית

תצוגות
ארכיאולוגיות

מינהל
שימור

חפירות
ארכיאולוגיות

חפירות ארכיאולוגיות

בית מרחץ מרשים בן כ-1600 שנה התגלה ליד מושב תרום בשפלת יהודה

בית המרחץ התגלה בחפירה ארכיאולוגית של רשות העתיקות בעקבות עבודות של חברת 'מקורות'. נראה שבית המרחץ שימש בעלי אחוזה אמידים, או שהיה חלק מאורחן על דרך עתיקה

הקמת המערכת החמישית לאספקת מים לירושלים שמקימה חברת "מקורות" תיתן מענה לצורכי המים העתידיים של העיר וסביבותיה בעשרות השנים הבאות. מיקי אלישע, מנהל הפרויקט, אמר כי "המערכת מוקמת תוך התחשבות מרבית בסביבה".

* בית המרחץ. צילום: אסף פרץ, באדיבות רשות העתיקות

עבודות על תשתיות מים מודרניות סמוך למושב תרום שבשפלת יהודה, חשפו שרידי בית מרחץ עתיק מהתקופה הביזנטית.

בעקבות עבודות של חברת "מקורות" להנחת מערכת חמישית לאספקת מים לירושלים, ביצעה רשות העתיקות בחודשים האחרונים חפירה ארכיאולוגית אשר העלתה ממצאים מרשימים.

לדברי ד"ר רינה אבנר, המנהלת החפירה יחד עם ד"ר יצחק פז מטעם רשות העתיקות, "מדובר בבית מרחץ בגודל 20X20 מ', המתוארך למאות הרביעית-חמישית לספירה. בשטח ניתן לראות את שרידי החדר הקר, חדר המים הפושרים והחדר החם, וכן את החצר שנצמדה מצפון מזרח לחדרי המרחץ. באחת הפינות של החצר הייתה בריכה קטנה של מים קרים, אליה עלו מן החצר בשתי מדרגות". לדברי ד"ר אבנר, "יתכן שבית המרחץ שימש אורחן על דרך עתיקה שחצתה את דרום עמק איילון לאורך נחל הראל, וייתכן גם שהיה חלק מאחוזת כפרית של בעל אדמות אמיד - ממש כמו שהיום ניתן למצוא בריכות בגינות של וילות בקיסריה".

לדברי ד"ר אבנר, הרחצה בבתי מרחץ בתקופה הביזנטית המשיכה את המסורת הרומית. "בתי מרחץ דומים נמצאו בעבר בלטרון ובקיסריה".

חפירות ארכיאולוגיות

נחשף: ממצא נדיר המעיד על פעילות בבית המקדש

ממצא ראשון מסוגו, המעיד על פעילות בבית המקדש, התגלה בימים האחרונים בחפירות רשות העתיקות שבעיר דוד בגן לאומי סובב חומות ירושלים: חפץ קטנטן שנראה כי שימש "אישור" לשמירת חפץ או מזון בטהרה במתחם הר הבית ובית המקדש השני.

במהלך הסינון התגלה חפץ זעיר (בגודל כפתור, כשני סנטימטרים קטרו) עשוי טין, ועליו טבועה כתובת בארמית המורכבת משתי שורות - בשורה העליונה "דכא", ומתחתיה "ליה". "דכא" או "דכי", בארמית פירושו טהור. במילה "ליה", "לאחר אות היחס 'ל-באה הצורה המקוצרת (שתי אותיות מתוך ארבע) לשמו של אלוהי ישראל.

לדברי מנהלי החפירה מטעם רשות העתיקות, הארכיאולוגים אלי שוקרון מרשות העתיקות ופרופ' רוני רייך מאוניברסיטת חיפה, "משמעות הכתובת היא "טהור לה". ככל הנראה, החפץ נושא הכתובת, שימש לסימון של מוצרים או חפצים שהובאו לבית המקדש, והכרח היה שיהיו טהורים. טביעת חותם זו היא כנראה מן הסוג המכונה במשנה (שקלים פרק ה א-ה) בשם 'חותם'. ככל הידוע לנו, זו הפעם הראשונה שחפץ כזה או דומה לו מתגלה בחפירות ארכיאולוגיות, והוא מהווה עדות ארכיאולוגית ישירה לפעילות בהר הבית ולעבודת המקדש בימי הבית השני". מסכת שקלים מספרת על סדרי המנהל בהר הבית, שהחפץ שימש בו, כפי שנכתב: "מי שהוא מבקש נסכים, הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות, נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם, בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים ונותן לן חותם ומקבל ממנו נסכים". אין ספק כי מדובר בממצא מרגש ביותר". המשנה במסכת שקלים מוסיפה ואומרת כי "ארבעה

בחפירות ארכיאולוגיות של רשות העתיקות מתחת לקשת רובינסון שבגן הארכיאולוגי של ירושלים, נחפרו שכבות העפר שכיסו את יסודות הכותל המערבי, כ-15 מ' מצפון לפינה הדרומית מערבית של הר הבית. שכבת עפר זו, שמעליה הונח ריצוף הרחוב ההרודיאני - הוא הרחוב הראשי של ירושלים בימי הבית השני - מתוארכת למאה הראשונה לספירה (שלהי ימי הבית השני). כבר עם תחילת החפירות בשטח זה, החליטו הארכיאולוגים שכל העפר היוצא מהחפירה ינופה בצורה מדוקדקת (סינון) רטוב עם מיון קפדני של שארית החומר שבנפה. (פעולת סינון העפר נעשית בשיתוף אלפי תלמידים מרחבי הארץ בגן הלאומי עמק צורים) במהלך החודשים האחרונים כ-3500 תלמידים לקחו חלק בפרויקט הסינון), וממומנת ע"י עמותת אלע"ד.

חפירות ארכיאולוגיות

חרס ופכית כישור-שהכילה שמנים ובשמים, וכן מטבעות של המלכים החשמונאים כגון אלכסנדר ינאי ויוחנן הורקנוס.

* צילומים: ולדימיר נייחין, באדיבות רשות העתיקות

במקדש, וכתוב עליהן: עגל, זכר, גדי, חוטא. בן עזאי אומר: חמישה היו, וארמית כתוב עליהן". החפץ שנחשף אינו משתייך לקבוצה זו. הוא מעיד שלא כל פרטי סדרי המנהל של הר הבית הגיעו לידינו באמצעות ספרות חז"ל. כאן מוסיף הממצא הארכיאולוגי פרט בלתי ידוע, שלא הופיע בספרות הכתובה.

בהקשר זה וברוח חג החנוכה, מזכיר ארכיאולוג מרחב ירושלים ד"ר יובל ברוך, כי "בגמרא כתוב (תלמוד בבלי, מסכת שבת פרק ב: דף כ"א) שגם פך השמן היחיד הטהור שהתגלה במקדש לאחר ניצחון החשמונאים על היוונים, היה 'מונח בחותמו של כהן גדול' – כלומר: החותמת העידה על כך שהשמן טהור וניתן להשתמש בו בבית המקדש. כזכור, פך שמן זה היווה בסיס לנס חנוכה בכך שהספיק להדלקת המנורה למשך שמונה ימים." בנוסף לחפץ זה, התגלו במקום ממצאים נוספים המתוארכים לימי הבית השני, חלקם אף קדומים והם מימי החשמונאים – כגון נרות שמן, סירי בישול עשויים

מינהל שימור

שימור ציורי קיר בעכו - שיתוף פעולה בין מרכזי הכשרה בתחום השימור מישראל ומאיטליה

23-24) העביר פאולו מאריאני מוונציה, אדריכל-משמר מומחה לציורי קיר, כיתת אמן אשר כללה הרצאות על הקשר בין בליית מבנים וציורי הקיר שבהם; בלייה של ציורי קיר וטכניקות שימור רלוונטיות. הרצאותיו לוו בהתייחסות ספציפית לציורי הקיר הנמצאים בהליך שימור במבנה המרכז.

במהלך הסדנה המשתתפים זכו לביקור של בעלי תפקידים מובילים בתחום השימור בארץ. מרשות העתיקות השתתפו מר רענן כסלו - ראש מינהל שימור, מר כמיל סארי - ראש המחלקה למחקר מדיניות ופיקוח ומר ז'אק נגר - ראש ענף התמחויות (שימור אומנותי). מר ג'יואני פילונקה, ראש מרכז תרבות איטליה בחיפה, ביקר בסדנה והביע התלהבות והתרשמות מתכניה ומהמשתתפים ואף הציע לערוך ערב פתוח לקהל הרחב במרכז התרבות האיטלקי בחיפה.

כנהוג בפעילויות המרכז, הסדנא התקיימה בשיתוף קהילת עכו העתיקה, ונכחו בה האב קוואריקו ראש המסדר הפרנציסקאני בעכו ומנהל בית הספר הפרנציסקאני, ותושבות העיר אשר הכינו עבור המשתתפים מאכלים מקומיים מסורתיים.

מר רנזו רוונגן, מנהל בית הספר Istituto Veneto per Beni Culturali וגברת שלי-אן פלג, מנהלת המרכז הבינלאומי לשימור, הביעו את שביעות רצונם משיתוף

פרויקט שימור רב-שלבי של ציורי קיר מתנהל בימים אלו במרכז הבינלאומי לשימור על שם העיר רומא, בעכו העתיקה (להלן: המרכז). מומחים לשימור משני מרכזי הכשרה בתחום השימור - רשות העתיקות ו- Istituto Veneto per Beni Culturali (ונציה) - משתפים פעולה במיזם הכולל שימור מעשי של ציורי קיר בבניין המרכז; תוכנית הכשרה בתחום השימור; סדנאות, כיתות אמן, חילופי מומחים וסטודנטים. הפרויקט מתקיים בחסות השגרירות האיטלקית בישראל והמרכז לתרבות איטליה בחיפה.

השימור של ציורי הקיר בתקרת מבנה המרכז, בניין מרהיב ברובע הפיזי בעכו העתיקה, החל בראשית חודש נובמבר. מומחים משני המוסדות בחנו את ציורי הקיר, ערכו בהם סידרת בדיקות והחלו לנקות את הציפוי הלבן שעל התקרה. לאט לאט מתגלים תחת ציפוי זה צבעים מרהיבים של עיטורים פרחוניים. תהליך השימור הנוכחי כולל המשך ניקוי התקרה, תיעודו, הכנת תוכנית שימור וביצוע. העבודה, צפויה להימשך עד חודש פברואר 2012, ומעורבים בה משמרים איטלקים בכירים בסיוע מומחים ממינהל השימור של רשות העתיקות.

במקביל לשימור הפיזי של ציורי הקיר, המרכז וה- Istituto עורכים במשותף סדנאות, וכיתות אמן בתחום השימור. תוכניות אלו פתוחות לבעלי מקצוע בתחום ולמתעניינים בעלי רקע בשימור. במהלך הסדנה האחרונה (נובמבר

מינהל שימור

פעולה זה בין המוסדות ואת רצונם להמשיך לשתף פעולה בתוכניות עתידיות אשר יכללו ימי עיון, סדנאות, כיתות אמן, הרצאות אורח וחילופי סטודנטים ומומחים.

לפרטים נוספים: www.antiquities.org.il/akko

תצוגות ארכיאולוגיות

המגילות הגנוזות – חיים ואמונה בימי התנ"ך

תערוכת רשות העתיקות בניו-יורק

רבים מן הממצאים מוצגים לראשונה בפני הציבור הרחב, ביניהם כאלה שנחשפו לאחרונה בתל חצור ובירושלים – עיר דוד, רחבת הכותל וחניון גבעתי.

עם תום הצגתה בניו יורק באפריל 2012, תעבור התערוכה למוזיאון פרנקלין למדע בפילדלפיה לפרק זמן של חמישה חודשים ולאחר מכן תנדוד במהלך שנתיים במוזיאונים שונים בארה"ב.

אוצרות התערוכה דבורה בן-עמי – תקופת הבית הראשון, ד"ר ריסה לויט-כהן – תקופת הבית השני

ב- 28 באוקטובר נחנכה תערוכת רשות העתיקות "המגילות הגנוזות – חיים ואמונה בימי התנ"ך" במוזיאון דיסקברי בטיימס סקוור, ניו-יורק. התערוכה מציגה את חיי היומיום והאמונה בארץ ישראל בתקופת המקרא ובתקופת בית שני, תוך המחשת התהליכים והתמורות שהתרחשו במהלך התקופות. התערוכה מתמקדת בתהליך התגבשותו של עם ישראל בארצו, כינון ממלכות ישראל ויהודה, וביסוס מעמדה המיוחד של ירושלים כמרכז לאומי ורוחני. בנוסף, התערוכה מציגה את תהליך התגבשות האמונה המונותיאיסטית בישראל והשפעתו על תהליך היווצרותן של שלוש הדתות המונותיאיסטיות הגדולות: היהדות, הנצרות והאסלאם.

התערוכה מציגה אוסף ייחודי המונה 20 מגילות גנוזות ולמעלה מ-500 ממצאים ארכיאולוגיים מגוונים הכוללים כלי חרס, צלמיות, מזבחות חרס ואבן, חותמות, טביעות חותם ובולות, אבני משקל, כלי אבן וגלוסקמות, פריטים אדריכליים, ממצאים אורגאניים ועוד.

תצוגות ארכיאולוגיות

* צילומים: באדיבות רשות העתיקות

בעמוד הקודם: שלוש הדתות המונותיאסטיות ואבן מאזור הכותל ;
מימין: חלל המגילות הגנוזות (שולחן המגילות, קנקן מגילות, קומראן-
מאה א' לפנה"ס – מאה א' לספירה); **משמאל:** ממלכות ישראל ויהודה
– היווצרותה של זהות לאומית (כתרת פרוטו-איאוליות – מגידו,
שומרון, ברזל ב' – מאות ט'-ח' לפנה"ס פיטסים, קנקנים וממצאים
מיוחדים, עירא, ערד, לכיש, חצור – מאות י' – ז' לפנה"ס)

פעילות חינוכית

במסגרת חגיגות חנוכה בקניון 'לב חדרה': פעילויות חווייתיות של רשות העתיקות לכל המשפחה ללא תשלום

בין הפעילויות: סדנת מטבעות עתיקים, הכנת נרות חרס ועוד

* צילומים: עינת קאשי, באדיבות רשות העתיקות

במהלך חג החנוכה הפעילו המרכזים הארכיאולוגיים-חינוכיים של רשות העתיקות ברחבי הארץ סדנאות לילדים בנושא "אור ומאור" - פעילות חווייתית ללא תשלום או בתשלום סמלי. הפעילות חשפה את המשתתפים לעולם הממצאים העשיר שנתגלה בחפירות ארכיאולוגיות, המשויכות לתקופת החשמונאים. הפעילויות התקיימו בקניון סירקין בפתח תקווה, בבית הגפן בחיפה, במוזיאון יפו לעתיקות, בקניון לב אשדוד, בקניון אדומים במעלה אדומים ובפארק תמנע.

המרכז הארכיאולוגי-חינוכי של רשות העתיקות הזמין את הציבור הרחב לפעילויות חווייתיות ללא תשלום שהתקיימו בקניון וחשפו את המשתתפים לעולם שלם של ממצאים ארכיאולוגיים ומורשת מקומית. בקניון 'לב חדרה' הממוקם במרכז העיר, הוקם מתחם לסדנאות יצירה והפעלה של רשות העתיקות וכלל תצוגת ממצאים ארכיאולוגיים כגון: נרות חרס, פכים, קערות ועוד. בסדנאות התנסו המשתתפים ביצירת מודל אישי של מטבע עתיק, נרות מחמר כדוגמת כלי המאור העתיקים, דגם של סמל מנורת המקדש, זרי דפנה יוונים ותליון החושן של הכהן הגדול.

לדברי עינת קאשי, מנהלת שלוחת מרכז ארכיאולוגי קיסריה ברשות העתיקות, "אירוע ההפנינג שהתקיים בקניון חדרה קיבל תגובות חיוביות מצד המשתתפים והמפעילים. הצלחת האירוע תורמת להגדלת המודעות של המשתתפים לעברה של הארץ ועתיקותיה. שיתוף הפעולה של המשתתפים הוא המשכיות חיובית לפרויקטים חינוכיים משותפים המתקיימים באזור. במהלך שנת תשע"ב רשות העתיקות, בשיתוף אגף החינוך בעיריית חדרה, ממשיכה לקיים כמו בכל שנה תוכנית בהיבט ארכיאולוגי חינוכי. במהלך התוכנית יתקיים מפגש שיא בשטח בית-ספר לכל כיתה ו' בעיר בנושא ארכיאולוגיה בסביבת חדרה. רשות העתיקות ובתי הספר בעיר מצפים להתחלת התוכנית בחודש ינואר 2012."

פעילות חינוכית

פרויקט חינוכי אימוץ אתר רומה

חורבת רומה היא אתר ארכיאולוגי מוכרז, הנמצא בשוליו של הכפר רומת אל הייב בעמק בית נטופה. באתר שרידים של יישוב מלפני כ-2000 שנה. מהיישוב הקדום לא שרד הרבה, והיום אפשר לראות בעיקר טרסות (מדרגות אבן) חקלאיות וחרסים על האדמה. הממצא העיקרי והמרשים ביותר הן מערכות תת קרקעיות חצובות בסלע.

* צילומים: באדיבות רשות העתיקות

מרכז ארכיאולוגי גליל פועל מזה שנתיים בפרויקט חינוכי-ארכיאולוגי-סביבתי בשיתוף רשות הטבע והגנים ומשרד הבינוי והשיכון. הפרויקט מתקיים בחורבת רומה בחינוך הלא פורמאלי עם בית הספר היסודי רומת אלהיב.

אחת המטרות היא שהילדים המשתתפים בפרויקט יהפכו לגרעין מלווה ומגן על האתר דרך היכרות עם תולדות האתר ודרך התחקות אחרי עבודת הארכיאולוג והמשמר ע"י אימוץ פיזי של האתר (ניקיון, שימור, חפירה, סידור שבילים, הכנת שילוט).

בנוסף, הילדים לומדים וחוקרים את מאפייני התקופה הרומית דרך פעילויות יצירה: לבוש, כלי קרמיקה, פסיפסים, מיתולוגיה, ארכיטקטורה ובנייה.

חלק מהפעילויות מתקיימות בבית הספר וחלק בשטח האתר. גם הקהילה משתלבת בפעילות מיוחדת ונחשפת לחשיבות הפרויקט.

כמו כן, הילדים משתתפים בפעילות של רשות הטבע והגנים בנושאים שמירת טבע ואיכות הסביבה.

שונות

דבר עבר

* עלון רשות העתיקות, גיליון מס' 16, אוקטובר 2011

מידע למתנדבים

* רשות העתיקות מודעת לרצון הקיים אצל רבים מהארץ ומחו"ל לקחת חלק במפעלי החפירות והשימור המתקיימים ברחבי הארץ לאורך כל חודשי השנה. הרשות מאפשרת למתעניינים להתנדב בפרויקטים שהיא מקיימת, במטרה לחבר את הציבור באופן מעשי למורשת התרבותית של הארץ. למידע על המתנדבים לחץ כאן

הודעות לעיתונות

* הרס קשה לארכיאולוגיה ליד עפולה

* חפירות ארכיאולוגיות של רשות העתיקות בתחנה המרכזית של באר שבע פותחות צוהר לעיר מלפני 1500 שנה

* רשות העתיקות לכדה חולית שודדי עתיקות באזור שער הגיא

* בניית הכותל המערבי: הורדוס התחיל, אבל לא סיים

כנסים וימי עיון

* "בצל עצי הזית" גידול עצי זית, השמן ומוצריו. כנס מרחב דרום בשיתוף אוניברסיטת בן-גוריון (19/1/2012)

עריכה והפקה מירב שי תכנים דבורה בן-עמי, יולי שוורץ, מיכאל כהן, מירב שי, עינת קאשי, רנא חורי, שלי אן-פלג

עריכה גרפית ערן צירמן תודות ענבל בצלאל-פיסצקי

